

ZAMYŠLENÍ JEDNADVACÁTÉ A POSLEDNÍ

RODINNÝ DŮM SOUČASNOSTI: JAKÝ JE A JAKÝ BY BÝT MOHL

Pamatuji si velmi dobře ty tuhé ústupové boje architektů za panelákového socialismu o snesitelnější podobu domácího světa a bydlení v něm, o tvář bytových domů i rodinných domků. Boje to byly stejně ukruté jako zbytečné, architekti s každým novým panelákem, konstrukční soustavou či břízolitovým monstrem na vsi jen „zkracovali frontu“ (po vzoru Wehrmachtu z jara 1944). V tehdejší výstavbě, dirigované i oktrojované komunistickým státem, vládly jiné priority než krása, ekonomie a účelnost. Zdálo se mi tehdy, že nejvíce běží o to, převézt co největší objemy betonových dílců či legendárních umakartových bytových jader na co největší vzdálenost. Tak nějak se tajemně plnil plán v makroekonomických ukazatelích, bytová jádra se vozila z Karviné do Aše (ačkoli by bývalo mnohem jednodušší koupelny vyzdít) a panely z Přestic do Brna (ačkoli by Brnu slušely úplně jiné domy).

Trochu se stydím za svoji profesi, bylo dost architektů, kteří na tyhle skřipky vrzali. Vidával jsem často i upřímnou snahu, mladé nadšení a nezpochybnitelnou erudici - v projekčních ústavách a kancelářích. Tam venku, na sídlištích, jako by to však vyšlo nastejno, výsledky bývaly tak jako tak smutné. Architektům, těm slušnějším ovšem, zbyla pachut' a vleklá vyčerpanost ducha i těla. Byty mohly být jakkoli velké, avšak museli jste se vejít do plošných ukazatelů, nejhorších v Evropě. Jakkoli hustě nasázené, jen když jste splnili extrémní požadavky státních plánovačů. Jakkoli barevné, za předpokladu ovšem, že jste zvolili šedou. A jakkoli pitomé, jen když se prostavěly příslušné milióny.

Z těch dob vím, že sebelepší projekt nezmůže nic (přesně podle okřídleného „cesta do pekla bývá dlážděna nejlepšími úmysly“), panuje-li v zemi místo svobody a normálních tržních poměrů zájem státostrany a betonářské lobby.

Architektura je a vždycky byla přirozeným a velmi přesným indikátorem existujících poměrů a stavu ideí v zemi. Je schopná ve svém úhrnném působení vyjádřit i takové zdánlivě efemérní projevy společenského klimatu jako beznaděj, kompenzovanou pseudomonumentálním procovstvím vůdců či obyčejnou národní lenost a rozklad ducha. A architektura rodinného domu tím spíše, neboť - investována ovšem ze soukromých prostředků - zrcadlí myšlenkovou i materiální úroveň doby mnohem bezprostředněji a upřímněji než stavby veřejné. Vlastním domem bude stavebník jen těžko předstírat

loajalitu či optimistický vzmach. Bude stavět z toho, co sežene, způsobem, který je obvyklý (tj. v drtivé většině bez architekta) a podle pravidel, nastavených zákonem. Zajděte si ještě dnes někam do vilkové čtvrti města či na venkovskou návěs a uvidíte to také: tehdejší domky vypovídají jasně o všeobecné pokleslosti stavebních vzorů, chudobě materiálové i řemeslné. Takoví jsme byli a takové byly i naše rodinné domy. A dosud jsou, na tom právě proběhlých 14 let mohlo generálně změnit jen málo.

Mám-li ovšem mluvit o opravdu dnešním rodinném domě, tzn. o domě projektovaném a postaveném v posledních létech po revoluci, musím úhrnem konstatovat, že je především svobodnější. Počátkem devadesátých let nabytá svoboda pro mnohé přinesla určitou dezorientaci. Padla četná omezení, vyplývající ze stavebního zákona, začaly se dovážet nevídané stavební materiály a mnozí lidé skokem zbohatli. Také stavební úřady nebyly zdaleka tak vyceповané neustálými školeními a personálně obnášely (bez počítačů, ovšem) sotva třetinu dnešního stavu. (Zahrnovaly většinou jen odbor výstavby, spojený s odborem životního prostředí... Kdeže ty doby jsou ! Dnes už všude mají i odbory územního plánu, městské architekty, odbory koncepce a rozvoje, odbory dopravy - pěkně nám to úřednictvo hypertrofovalo !).

Výsledkem byly velmi často realizace, které se dnes ironizují přídomkem „podnikatelské baroko“. Přes všechnu „profláknutost“ tohoto označení si myslím, že má své oprávnění, pokud jím ovšem míníme něco hýřivého, nevkusně snového, přespříliš dekorativního a ovšem - drahého. Něco co nebere ohledy na kontext a tradici a nezodpovědně podkuřuje čerstvým zbohatlíkům ve fialových sakách.

Rizalit, někdy dokonce arkýř, nárožní věž, vikýře nejroztodivnějších tvarů, polygonální niky a betonové balustrády slavily svůj comeback. A přiznejme si - i pro architekty v tom bylo dost lákavého. Mnozí začali řídit jak utržený King-Kong... Po panelovém pústu, po chudobě trojdílných oken s „vyklápěčkou“, bylo najednou tohle zakousnutí do jitrnice dekorativního hýření příliš svůdné. Aniž bych se chtěl (a mohl) pasovat do role *arbitra elegantiarum* (jako tvůrčímu architektovi mi to zajisté nepřísluší), musím s rozpaky napsat, že pro jistou část kolegů a kolegyně se líbivé dekorování alespoň na čas stalo náhražkou nosných architektonických nápadů. Ale načinčané domy se prodávaly tehdejší dominující klientele velmi dobře... Vždyť si to představme: každý architekt sní o bohatém investorovi, poskytujícím mu příležitost. A najednou tu byli obchodníci s LTO, zlatem, kebračovým extraktem či investičními fondy, požadující domy nejen s bazénem a saunou, ale třeba i s domácí střelnicí, psincem, sálem trofejí, rodinnou kaplí nebo minaretem. A strážníci ochranky, ovšem.

Po polovině devadesátých let si však už toto víření začalo přece jen sedat. Klientela dnes zahrnuje průřezově takřka celou společnost, všechny profesní i věkové skupiny. Začínáme se chválabohu blížit stavu normálu. A je to vidět i na stavební produkci. Mnoho rodinných domků představuje architektonickou špičku i v evropském měřítku a i běžný standard (na kterém záleží ovšem nejvíce) se už hodně vytrýbil. Jakkoli nedosahuje, zdá se mi, ještě úrovně prvorepublikové, kdy velmi slušné a architektonicky akceptovatelné středostavovské vilky zaplavily naše města a městečka, byvše projektovány „obyčejnými“ místními staviteli, přece i tady je už vývoj spíše povzbudivý.

Jaké tedy současné rodinné domy vlastně jsou, jak se dají odlišit od toho, co vzniklo dříve? A existují vůbec nějaké spolehlivé znaky či slohotvorné trendy, které dnešní stavění charakterizují? Myslím, že ano.

Nelze si například nevšimnout, že dnes už takřka nepotkáte rodinnou vilku se soklem. Domy „přičaply“ k zemi a vyčuhující suterény, obezděné žulovým kyklopským zdivem, se už dnes „nenosí“. Spojení interiéru se zahradou tak bývá většinou bezprostřední, vyjádřené navíc zvětšujícími se okenními a dveřními otvory. Zdá se, že i my Češi postupně objevujeme krásu *dolce far niente* na zahradě či v atriu...

Protože padla dřívější plošná omezení velikosti rodinného domu (dokonce hned první novelou stavebního zákona v r. 1990) a protože i v naší zemi přibývá lidí, kteří kladou na bydlení větší prostorové nároky, zdá se, že se domy přece jen zvětšují. Nejsou už pouhým přepisem rozměrů nájemních panelákových bytů, nýbrž přinášejí standard bydlení často propastně odlišný. Obývací pokoje o 60 či 70 m² nejsou žádnou zvláštní vyjímkou.

Oblíbená floskule socialistických plánovačů o nutnosti šetřit zemědělskou půdou před nedlouhým časem „zdůvodňovala“ parcelaci na pozemky mnohdy sotva čtyřstametrové (šlo ovšem daleko spíše o komunistickou ideu rovnosti v chudobě). Také tohle už je většinou minulostí, jakkoli se ovšem i náš současný stát neštítí brát stavebníkům rodinných domků prostředky za tzv. vynětí ze zemědělského půdního fondu. Chcete-li se postarat sám o sebe a postavit si na vlastní zahradě nebo louce, musíte platit. Dokonce si musíte zaplatit i to, že vám někdo spočte, kolik máte zaplatit. Přejde mi to jako dosti odporný relikv zašlých časů boje o zrno. Jsem přesvědčen, že půdu nejlépe chrání její cena. (V komunistickém překrouceném blázinci stával čtvereční metr parcely méně než rohlík...).

Dnešní domky bývají také vyzdviženy z mnohem kvalitnějších materiálů. Používat cihly z bouračky nebo vlastní škvárové tvárnice, uplácené na dvorku a dodaleka zářící svou radioaktivitou, to už se skoro

nevidí. Titanzinkové plechy na střechu, plechy s finální úpravou z plastu na okapy, dřevěná eurookna, celé systémy pro zdění, izolační hmoty neuvěřitelných parametrů, celulární sklo, oddělující základy, nádherné inkrustační materiály, radiátory, na které se dá koukat, krbová kamna nadčasového designu, jednopákové baterie, které dítě ani manželku neopaří, barevné omítky v takřka libovolných barvách a ovšem poštovní schránky s vygravírovaným nápisem *Reklamní materiály nevhazovat!* - to jsou věci dříve nevídané.

Dnes jsme také svědky úsilí o to, co se nazývá *udržitelným rozvojem*, jakkoli osobně považuji tenhle termín spíše za levicové blouznění než za odůvodnitelný princip fungování společnosti. Jsou-li ovšem důsledkem silnější obvodové stěny domů, hojnější užívání sendvičových konstrukcí, zdění na termomalty, omítání termoomítkami či aplikace tzv. zateplovacích systémů, přirozeně nelze nesouhlasit. To vše má svůj význam nejen pro úspory za vytápění, ale značně to ovlivňuje také celkový výraz domu.

Rovněž dispozice rodinných sídel doznala značné změny, a to nejen pokud jde o plošné standardy. Řada domů není ostatně větší než dříve, přesto se takovými, alespoň zvnitřku, zdají. Dříve oblíbená, pro rodinný život smrtící trojkombinace kuchyně (12 m²), jídelna (12 m²) a televizní pokoj (18 - 20 m²), zdá se dnes být nahrazena kontinuálním obytným prostorem o 40 - 60 m² takřka generálně. Také zádveří, kde se pro jeho prostorovou stísněnost dostanete z kabátu či do bot se stejnou lehkostí jako ve sprchové kabině, už neprojektuje ani lidový autodidakt Věna Blažek. Vstupu do domu bývá věnována větší pozornost i větší prostorová výměra už proto, že se v domě namnoze objevují dříve nemyslitelné prostory pro podnikání, kanceláře, ordinace nebo studia.

Nu, a na závěr mi to nedá než si trochu přihřát šodó na své buchtičky. Dovol, laskavý čtenáři, jednu ryze profesní poznámku. Zdá se mi totiž, že i architektonická obec vyžrála - mnohdy k výkonům skutečně pozoruhodným. Dorostla nová „posametová“ generace architektů, poměřující se se světem nepoměrně rozlehlejším, než to bývalo za izolovaných časů reálného socialismu. Také my ostatní jsme v lecčems ve svobodě hodně akcelerovali. Nároky profese stoupají. Architekt je dnes umělec, čtenář zákonů (za uplynulých třináct let patnáct novel stavebního zákona a tři nálezy Ústavního soudu), technik, manažer, soudce, obchodník, cestovatel, politik, psycholog, ekolog, překladatel, počítačový expert i pábitel. Věnuje-li se klientovi podle biblického „*Horlivost pro tvůj dům mne pohltila*“ (Jan 2,17), bývá to na výsledku vidět.

Jaké tedy jsou naše rodinné domky současnosti - a jaké by být mohly? Myslím, že po stránce architektonické kvality se přibližují pomalu, postupně, ale nezpochybnitelně hvězdnému období naší

stavební produkce, období první republiky. Po stránce materiálové tuto dobu přirozeným během věcí překonávají. (A nemylme se, tohle není tak samozřejmé, jak by se snad zdálo: léta socialismu ostatně i v tomto směru znamenala jednoznačný „návrat na stromy“).

Myslím, že i v budoucnu by rodinné domky být mohly (a také zřejmě budou) malé i velké, krásné i ošklivé, strohé i přezdobené, vkusné i procovské, městské i venkovské, bílé i barevné, solitérní i skupinové, nové i rekonstruované, z domácích inspiračních zdrojů i „dovozové“, se střechou šikmou i plochostřeché, od architekta i katalogové, přízemní i patrové, chytré i hloupé. Ve svobodné, liberální a pluralitní společnosti, v kterou upřímně doufám a která jediná dává smysl, budou totiž rodinné domky vždycky zrcadlit její všeobecný duchovní i materiální stav, schopnosti a kvalitu jejich tvůrců i ambice a možnosti jejich obyvatel.